

ŽIVILĖ NEDZINSKAITĖ

Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII a.: kūriniai Žemaičių seniūnams

ANOTACIJA. Tai antrasis ciklo apie Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų kūrybą straipsnis. Pirmajame buvo aptarti XVII a. Kražių kolegijoje parašyti proginiai kūriniai Žemaičių vyskupams. Šiame, antrajame, aptariami kūriniai, skirti Žemaičių seniūnams. Pateikiama tokių kūrinių struktūra, ypatybės, žanrai, analizuojamos autorystės problemos, įvertinama jų reikšmė ir vieta lotyniškoje LDK literatūroje.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Kražių kolegija; jėzuitų studentai ir dėstytojai; Žemaičių seniūnai; lietuvių literatūra (lotynų); spausdinti veikalai; rankraščiai; panegirika; drama.

ĮVADAS

Šiuo straipsniu tęsiamas ciklas apie Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinę veiklą XVII a. Pirmajame ciklo straipsnyje¹ buvo aptarta Kražių kolegijos veiklos ir istorijos tyrimų būklė, su išlikusių kūrinių klasifikacija susijusios problemos, analizuoti Žemaičių vyskupams skirti kūriniai, kurių yra išlikę daugiausia. Nekartodama pagrindinių pirmojo ciklo straipsnio teiginių

¹ Živilė Nedzinskaitė, „Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII amžiuje: kūriniai Žemaičių vyskupams“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, 2017, Nr. 44: *Jėzuitiškosios tradicijos paveldas*, p. 15–52.

tepriminsiu, kad klasifikuojant XVII a. Kražiuose parašytus kūrinius atspirties tašku buvo pasirinkta kūrinio parašymo proga ir adresatas, o kūriniai suskirstyti į tokias grupes:

- a) kūriniai, skirti Žemaičių vyskupams;
- b) kūriniai, skirti Žemaičių seniūnams;
- c) kūriniai, skirti asmenims, susijusiems su kolegijos fundacijomis, gyvenimu ir veikla;
- d) kūriniai, parašyti religinių švenčių proga.

Šio straipsnio tikslas – aptarti Žemaičių seniūnams skirtus kūrinius, todėl siekiama:

1. Nustatyti tokių kūrinių kiekį; aprašyti jų struktūrą ir ypatumus.
2. Naudojantis metinių Kražių kolegijos pranešimų (*annuae litterae*), istorijos apybraižų (*historiae*) ir trumpųjų katalogų (*catalogi breves*) duomenimis, patikrinti ir papildyti su Kražiuose parašytais, perskaitytais ar atliktais sceniniais kūrinių susijusias žinias ir detales.
3. Atkreipti dėmesį į Kražiuose parašytų kūrinių autorystės problemas, pabandyti nustatyti galimus kūrinių, dažniausiai pasirašytų tik Kražių kolegijos studentų vardu, autorius.

Pagrindiniai šaltiniai, teikiantys žinių apie Kražiuose parašytus kūrinius, yra Estreicherių², Daivos ir Sigito Narbutų³, Konstancijos Čepienės ir Irenos Petrauskienės⁴, Marijos Ivanovič⁵ sudaryti senųjų knygų katalogai, taip pat Vandos Zaborskaitės monografijoje pateiktas chronologinis vaidinimų ir teatralizuotų reginių sąrašas⁶. Jais ir buvo remtasi atliekant tyrimą.

Jėzuitai stengėsi palaikyti gerus santykius tiek su bažnytine, tiek su pasaulietine valdžia. Todėl Kražių kolegijos studentai ir dėstytojai kūrė sveikinimus

² Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 12–34, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891–2014.

³ *Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi = XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

⁴ Konstancija Čepienė, Irena Petrauskienė, *Vilniaus akademijos spaustuovės leidiniai 1576–1805. Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka, 1979.

⁵ Marija Ivanovič, *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas*, Vilnius: Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliografijos ir knygotyros centras, 1998.

⁶ Vanda Zaborskaitė, *Prie Lietuvos teatro ištakų: XVI–XVIII a. mokyklinis teatras*, Vilnius: Mokslas, 1981.

ne tik naujai paskirtiems Žemaičių vyskupams⁷, bet ir Žemaičių seniūnams⁸, kurių XVII a. būta dešimties⁹. Vis dėlto reikia pastebėti, kad iš 10 žinomų Žemaičių vyskupams skirtų kūrinių liko 8, seniūnams skirtų kūrinių gerokai mažiau – žinomi tik 3:

1. Jeronimui Valavičiui, 1618 m.
2. Jonui Alfonsui Lackiui, 1644 m.
3. Jonušui Radvilai, 1647 m.

Visus Žemaičių seniūnams skirtus kūrinius, parašytus Kražiuose, aptarsime pagal bendrą schemą: kūrinio adresatas; kūrinio parašymo proga; kūrinio apimtis, žanras, struktūra; turinio ir formos ypatumai; kūrinio autorius (autoriai) ir autorystės problemos.

JERONIMUI VALAVIČIUI SKIRTO KŪRINIO AUTORYSTĖS MĮSLĖS

Pirmasis Žemaičių seniūnui, kaip ir Žemaičių vyskupui, Kražiuose parašytas kūrinys išspausdintas 1618 m. Žinome, kad Jeronimas Valavičius Žemaičių seniūnu buvo paskirtas 1618 m. birželio 11 d., tačiau patvirtintas tik 1619 m. vasario 22 d.¹⁰. Apie Valavičiaus paskyrimą Žemaičių seniūnu, jo apsilankymą Tytuvėnuose birželio 20 d., palankumą ne tik bernardinams¹¹, bet

⁷ Žr. Živilė Nedzinskaitė, *op. cit.*, p. 20.

⁸ Žemaičių seniūnas – aukščiausios Žemaičių seniūnijos bajorų savivaldos pareigos. Seniūną rinkdavo Žemaičių kunigaikštystės bajorai, o tvirtindavo didysis kunigaikštis. Žemaičių seniūnas turėjo vaivados teises.

⁹ Jonas Karolis Chodkevičius (1599–1616), Jeronimas Valavičius (1618–1643), Jonas Alfonsas Lackis (1643–1646), Jonušas Radvila (1646–1653), Jurgis Hlebavičius (1653–1668), Aleksandras Hilarijus Palubinskis (1668–1669), Viktorinas Konstantinas Mlečka (1670–1678), Jonas Kazimieras Povilas Sapiega (1680–1682), Petras Mykolas Pacas (1684–1696), Grigalius Antanas Oginskis (1698–1709).

¹⁰ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. III: *Księstwo Żmudzkie. XV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2015, p. 267–268.

¹¹ 1614. V. 1 Andriejus Valavičius surašė bernardinų vienuoliams aktą, kuriuo ketino funduoti bažnyčios ir vienuolyno statybą Tytuvėnuose. Deja, statybų pradėti jis nespėjo, nes tais pačiais metais pasimirė. Jo darbus perėmė ir tęsė brolis Jeronimas (žr. Motiejus Valančius, *Raštai*, t. 6: *Žemaičių vyskupystė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013, p. 441–443; Vincentas Juzumas, *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, parengė Mindaugas Paknys, Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013, p. 718–719; Mindaugas Paknys,

ir jėzuitams gana išsamiai pasakojama 1618 m. Kražių istorijoje (*historia*):

Anno insequenti 1618 e primoribus Regni illustrissimus dominus Hieronymus Wołłowicz ex thesaurario Magni Ducatus Lituaniae generalis Samogitiae capitaneus factus ipso novi honoris initio perstudiosum sese atque peramantem nostrae Societatis declaravit. Citovianis ille, suo in oppido, templum et domicilium familiae d. Francisci descripturus molitioni primi operis nostros e Crozensi collegio adesse voluit; absolutis postmodum iaciendorum fundamentorum ceremoniis eosdem mensae adhibuit interque edendum, praecipue cum patre rectore, multa familiarissime de gymnasiis Societatis contulit ac tandem animum illi suum aperuit, quod academiam, scilicet Vilnensem, scholis duabus, in quibus de divinis humanisque iuribus et medendi scientia tractaretur, augere decrevisset. Tum vero temporis rem etiam familiarem nostri collegii summa 200 [vel 700?] florenorum auxit, inopum praeterea studiosorum sublevandis necessitatibus supra mille quingentos florenos assignavit.¹²

Kitais, 1618 metais iš karalystės didikų šviesiausias ponas Jeronimas Valavičius, LDK iždininkas, tapęs vyriausiuoju Žemaičių seniūnu, pradėdamas eiti naujas pareigas, įrodė esąs itin atsidavęs ir mylįs mūsų Draugiją. Jis Tytuvėnuose, savo miestelyje, ketindamas pastatyti šv. Pranciškaus bendruomenei bažnyčią ir buveinę, panūdo, kad mūsiškiai iš Kražių kolegijos dalyvautų [bažnyčios] statybų pradžios šventėje; o po kertinio akmens dėjimo iškilmių pakvietė juos pietų ir bevalgant draugiškiausiai vis kalbėjosi, ypač su tėvu rektoriumi, apie Draugijos mokyklas, ir galop atskleidė jam savo ketinimą išplėsti Vilniaus akademiją dviem fakultetais, kuriuose būtų mokoma bažnytinės ir civilinės teisės bei medicinos. Tada ir mūsų kolegijos pajamas padidino 200 [ar 700?] florenų, be to, neturtingiems studentams išlaikyti paskyrė 1500 florenų.¹³

Motiejaus Valančiaus veikale dar minima, kad „Merkelis Geišas Eliaševyčia, tuokart valdymieras Žemaičių vyskupystės, tyčiomis į Tytuvėnus atvažiavęs, Vo-

„Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII–XIX a.“, in: *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 9–34). Apie vieną svarbiausių momentų – Bernardinų bažnyčios kertinio akmens dėjimo iškilmes Tytuvėnuose – ir pasakojama Kražių kolegijos istorijoje.

¹² ARSI, Lith. 38-I, l. 241ar.

¹³ Vertimas, jei nenurodyta kitaip, straipsnio autorės.

lavyčiai ir daugybei žmonių matant, pašventė kertinį akmenį, o Jonas Jamelkovskis, jezavitas, perdėtinis Kražių klioštoriaus, pasakė graudingą pamokslą¹⁴.

Kaip rodo abu šie pasakojimai apie Tytuvėnų bažnyčios kartinio akmens pašventinimo iškilmes, naujojo Žemaičių seniūno ir Kražių jėzuitų santykių būta kuo geriausių: Kražių kolegijos rektoriui suteikta garbė per iškilmes sakyti pamokslą, vėliau su juo buvo aptariami seniūno ateities planai įsteigti teisės ir medicinos studijas Vilniaus universitete¹⁵, seniūnas skyrė lėšų ir Kražių kolegijai bei studentų išlaikymui. Tad Valavičiui skirta panegirika *Gratulationes novo Samogitiae capitaneo, illustrissimo et magnifico domino domino Hieronymo Wolowicz, Magni Ducatus Lithuaniae procancellario, Upitensi, Szaulensi, Poiurensi, Gondigensi, Rudnicensi etc. etc. capitaneo etc. etc., a nobili studiosa iuventute gymnasii Chodkieviciani Crosensis Societatis Iesu, oblatae (Sveikinimai naujajam Žemaitijos seniūnui, šviesiausiajam ir garbingiausiajam ponui ponui Jeronimui Valavičiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vicekancelieriui, Upytės, Šiaulių, Pajūrio, Godingos, Rūdninkų ir t. t. seniūnui ir t. t., išsakyti Kražių jėzuitų Chodkevičiaus gimnazijos kilmingos besimokančios jaunuomenės)*¹⁶ (1 pav.) buvo ne tik oficialus pagarbos ženklas, bet ir atsakas į parodytą draugystę, pagarbą ir pasitikėjimą.

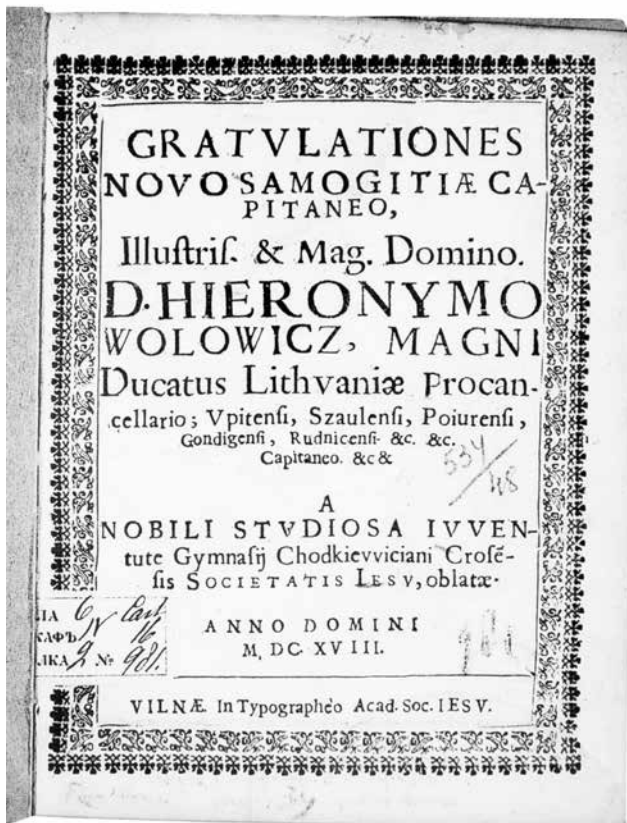
Kūrinio (4°, 23 p.) struktūra:

	Kūrinio dalis	Autorius	Kūrinio pobūdis / metras	Apimtis
1.	Gratulationes novo Samogitiae capitaneo [...]			
	Herbinis eilėraštis	Adamus Uwoin	eleginis distichas	4 eil.
	Gratulatio illustrissimo domino d. Hieronymo Wolowicz Samogitiae capitaneo nomine gymnasii Crosensis Societatis Iesu	Iosephus Franciscus Zelechowski	proza	5 p.

¹⁴ Motiejus Valančius, *op. cit.*, p. 443.

¹⁵ Deja, Valavičiaus norai neišsipildė, teisės fakultetas Vilniaus universitete buvo įsteigtas 1641 m., o medicinos – tik 1781 m.

¹⁶ Lietuvoje yra tik šio leidinio mikrofilmas, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje.

1 pav. Kūrinio *Gratulationes* (1618), skirto Jeronimui Valavičiui, antraštinis lapas

2.	Defensori patriae vigilantissimo, illustrissimo Domino, d. Hieronymo Wolowicz, Samogitiae capitaneo, novam vigilantiae suae provinciam oblatam gratulantur	Autorių kolektyvas		
	Herbinis eilėraštis	Stanislaus Szemiot	eleginis distichas	2 eil.
	Trinum perfectium	Stephanus Karp	eleginis distichas	8 eil.
	Foedus arctissimum	Petrus Karp	eleginis distichas	8 eil.
	Symbolum pacis	Ioannes Wisztolt	eleginis distichas	8 eil.
	Timor profligat hostem	Nicolaus Wisztolt	eleginis distichas	8 eil.
	Argumentum poematis, poema	Stephanus Karp	hegzametas	301 eil.

Kūriny s parašytas laikantis XVII a. pr. panegirinių kūrinių komponavimo taisyklių. Jį sudaro dvi pagrindinės dalys, kurias sąlyginai galėtume įvardyti kaip prozinę ir eiliuotą. Prozinę sudaro herbinis eilėraštis ir prozinė panegirika. Eiliuotą – herbinis eilėraštis, keturios epigramos ir poema.

Pirmos dalies pradžioje ketvirčiuotame skyde puikuoja jungtinis Jeronimo Valavičiaus herbas, kurį sudaro atskiri herbai: *Bogoria (Bogorija)*, *Korczak (Upės)*, *Tiškevičius (Čiškevičius)* ir *Sopočko*¹⁷. Po juo – eleginiu distichu parašytas herbinis eilėraštis (2 pav.):

2 pav. Kūrinių *Gratulationes* lapas su Jeronimo Valavičiaus herbu ir herbinio eilėraščiu

Si quaeris patriae Mavortia pignora gentis,

Ad Volovicium lumina verte decus.

Proferet hoc semper Mavortia pignora stemma:

In iaculis nidum provida fixit avis.

¹⁷ Plačiau apie Jeronimo Valavičiaus herbą ir jo figūras žr. Albertas Vijūkas-Kojalavičius, *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas = Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium*, iš lotynų kalbos vertė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015, p. 716, 719.

(Jei tarp tėvynės giminių ieškai Marso palikuonių, / nukreipk akis į Valavičiaus šaunumą. / Šis herbas visada parodys Marso palikuonis: / lizdą ant iečių susisuko įžvalgus paukštis.)

Mokslininkė Eglė Patiejūnienė teigia, kad pagrindinis reikalavimas, taikytas XVII a. herbinių eilėraščių komponavimui, buvo herbą sudarančių figūrų paminėjimas ir simbolinis jų prasmės aiškinimas, susiejamas su herbo savininko pašlovinimu¹⁸. Tačiau talentingų kūrėjų plunksna ne tik tuščiai ir pompastiškai šlovindavo herbo adresatą, dažnai tokiuose tekstuose „atsispindėjo gyvenimo aktualijos, reikšmingiausios konkretaus laikotarpio idėjos; neretai trumputis ir iš pažiūros grynai panegirinis eilėraštas po herbu atskleidavo viso leidinio pasirodymo progą, pagrindinę temą ir emocinę tonaciją“¹⁹. XVII a. taip pat paplito tradicija išsirinkti tik vieną herbo figūrą ir kūrinyje pateikti skirtingas jos interpretacijas bei variacijas. Šiuo atveju pasirenkama viena Valavičiaus herbe dominuojanti figūra – strėlės (arba ieties) antgaliai. Cituotas herbinis eilėraštis formuluoja ir pagrindinę viso kūrinio mintį: Valavičiaus herbe vaizduojami strėlių antgaliai, t. y. ginklai, simbolizuoja seniūno drąsą, karinę šlovę ir jėgą, kuri gali apginti Žemaitiją nuo priešų bei būti taikos garantu. Herbo šalmo papuošalas – paukštis, snape laikantis strėlę, tarsi patvirtina, kad Marso palikuonis gins Žemaitiją nuo pačių įvairiausių grėsmių.

Prozinė panegirikos dalis „Gratulatio“ sukonstruota gana neįprastai. Sveikinimas naujai išrinktam Žemaičių seniūnui pradedamas nuo liūdno įvykio – visus sukėrusios žinios, kad seniūno pareigas baigė eiti Jonas Karolis Chodkevičius. Tvirtinama, kad jo drąsa, sąžiningumas, teisingumas, santūrumas ir karinės pergalės paliks neišdildomus pėdsakus Žemaitijos gyventojų atmintyje. Skundžiamasi, kad praradę geriausią ir protingiausią vadovą visi buvo apimti sievarto ir liūdesio. Tačiau neilgai – išrinkus seniūnu Valavičių, visa išsielvarto ir ašarų virto linksmybe ir džiaugsmu (*omnia ex luctu et lacrymis ad laetitiam et voluptatem reciderunt*), o visų šio krašto žmonių širdis užliejo džiugesys (*incredibile dictu est, quanta in omnium huius regionis incolarum*

¹⁸ Eglė Patiejūnienė, *Brevitas ornata: mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998, p. 81.

¹⁹ *Ibid.*, p. 81–83.

animos laetitia redundarit). Be pagyrų naujam seniūnui ypač pabrėžiami universalūs dalykai, kurių visais laikais ilgisi žmogus, tikimasi, kad kaip tik Valavičiui einant seniūno pareigas suklestės ir bus globojami *dignitas* (orumas), *mansuetudo* (ramus gyvenimas), *humanitas* (kultūringumas) ir *religio* (pamaldumas). Naujojo pareigūno nusiteikimas siekti valstybės gerovės, pasitelkiant įstatymus ir vykdant teisingumą, laikomas palankiu ženklui ir geresnio gyvenimo vilties garantu.

Antroji panegirikos dalis „Defensori patriae vigilantissimo, illustrissimo Domino, d. Hieronymo Wolowicz, Samogitiae capitaneo, novam vigilantiae suae provinciam oblatam gratulantur“ („Sveikina budriausiąjį tėvynės gynėją, šviesiausiąjį poną, poną Jeronimą Valavičių, Žemaičių seniūną, su naujomis suteiktomis pareigomis budrumui įrodyti“) sudaryta iš herbinio eilėraščio, keturių epigramų ir poemos. Herbinis eilėraštis, pateikiamas po tuo pačiu jungtiniu Jeronimo Valavičiaus herbu, jau tik dveilis (3 pav.). Jame, kaip ir pirmoje dalyje, *defensorem patriae* simbolizuoja ta pati herbo figūra – *Bogoria* – aukštyn ir žemyn nukreipti strėlių antgaliai:

3 pav. Kūrinio *Gratulationes* lapas su Jeronimo Valavičiaus herbu ir antru herbinio eilėraščiu

Expolit assiduis Volovicz sua spicula curis:

Quanta dabit patriae lumina, quanta sibi?

(Valavičius gludina savo strėles nuolat rūpindamasis:

kiek suteiks šviesulių tėvynei, kiek sau?)

Pirmajame herbiniame eilėraštyje buvo akcentuojama strėlių antgalių kaip karinės jėgos, užtikrinančios saugumą, simbolika: seniūno giminė vadinta *Mavortia pignora* – Marso palikuonimis, o herbo figūros įvardytos kaip *iacula*. Antrajame eilėraštyje tęsiama tos pačios simbolikos interpretacija: tik čia Valavičiaus herbo figūros jau vadinamos *spicula*, jos nerūdią be darbo, bet nublizgintos kovose, dabar jos gins ir tėvynę. *Lumina* šiuo atveju galime interpretuoti įvairiai: tai ir nupoliruotų strėlių spindesys, ir dienos šviesos, t. y. to, kas gera ir teisinga, alegorija, ir geresnio bei saugesnio gyvenimo viltis.

Toliau einančios keturios epigramos taip pat pateikia skirtingai išplėtotą strėlių simbolio interpretaciją, kurią taikliai įvardija epigramų pavadinimai. *Trinum perfectum* (tobulas trejetas) nurodoma, kad tą trejetą sudaro dvi Valavičiaus herbo ir paukščio laikoma strėlė. *Foedus arctissimum* (glaudžiausia sąjunga) teigiama, kad dvi strėlės saugo Žemaitiją, o kartu ir visą Lietuvą. Dvi strėles – seseris globoja brolis – seniūnas. *Symbolum pacis* (taikos simbolis) aiškinama, kad Žemaitija neturėtų bijoti karo sunkumų, kol seniūnas laiko savo ginklus: „unicus in coelo pacem denunciat arcus; / in terris pacem bina sagitta notat“ (Danguje apie taiką praneša vienintelė vaivorykštė, o žemėje taiką žymi dvi strėlės). *Timor profligat hostem* (baimė pražudo priešą) vaizduojama, kaip alegorinė veikėja *Seditio* (Maištas), vos pamačiusi Valavičių tempiant lanką ir dedant į jį strėles, iš baimės slepiasi kišdama galvą į Stikso vandenį. Šios epigramos pabaigoje konstatuojama, kad seniūnui net nereikia tempti lanko, nes „sola sciunt solo vincere tela metu“ (pačios strėlės geba nugalėti vien įvarydamos baimę). Ko gero, neatsitiktinai visas keturias epigramas sieja dar viena gija: labai aiškus skaičiaus trys pabrėžimas: trys strėlės, dvi sesės ir brolis, lankas ir strėlės. Įdomu ir tai, kad kiekvienoje epigramoje pagrindinė Valavičiaus herbo figūra įvardijama vis kitu pavadinimu: *sagitta*, *bina sagitta*, *telum*, *aspera arma*, *spicula*.

Panegiriką užbaigia poema, kurioje susipina mitologiniai, istoriniai ir to meto įvykiai, dalyvauja alegoriniai ir tikri veikėjai. Joje pasakojama, kaip Vala-

vičiaus Budrumas (*Vigilantia*) pamato Baltijos jūrą ir jos pakrantes siaubiančias klastas (*insidias*), apgaulės (*fraudes*), nesantaiką (*discordiam*) ir baimę (*fuorem*). Tuomet Budrumas kreipiasi į Valavičiaus Išmintį (*Prudentia*), dėl gresiančio pavojaus sukviečiamas pasitarimas, kuriame nusprendžiama sutelkti rūpestingų padėjėjų (gynėjų, saugotojų) kariuomenę (*exercitus Curarum*). Užverda mūšis, kurį, žinoma, laimi šios nepaprastos pajėgos. Poema baigiama vaizduojant, kaip Nesantaika (*Discordia*) ir Klastos (*Doli*) skuba į laivus ir suka juos atgal link švedų krantų²⁰. Paskutinėse eilutėse vėl minimos Valavičiaus strėlės, kurios nuo šiol patikimai saugos tėvynę:

Interea celeres late Vigilantia Curas
Explicat et sacris praetexens patria Telis
Littora secura fines statione coronat.

(Tuo tarpu Budrumas plačiai išrikiuoja greitus gynėjus
ir saugodamas tėvynės krantus šventomis strėlėmis apsupa šalį patikima sargyba.)

Šio išradingai sukomponuoto kūrinio autoriais įvardyti 7 studentai: Adomas Uvainis, Juozapas Pranciškus Želechovskis, Stanislovas Šemeta, Steponas Karpis, Petras Karpis, Jonas Vieštautas, Mikalojus Vieštautas. Šios pavardės minimos ir 1618 m. parašytame panegiriniame kūrinyje Žemaičių vyskupui Stanislovui Kiškai²¹. Tik vyskupui skirtame kūrinyje iš viso minimos 33 autorių pavardės, šiame – gerokai mažiau. Gal todėl, kad ano kūrinio autoriumi buvo įvardyta *iuventus studiosa* (studijuojantis jaunimas), o šio – *nobilis studiosa iuventus* (studijuojanti kilminga jaunuomenė)? Atkreiptinas dėmesys į vieną šio kūrinio autorių – Adomą Uvainį. Žinome, kad jis 1618 m. mokėsi Kražių kolegijoje ir paminėtas kaip vienas iš Žemaičių vyskupui bei seniūnui skirtų kūrinių autorių. Vėliau, ko gero, Adomas Uvainis pasirinko jėzuito kelią, nes minimas Kražiuose gyvenusių jėzuitų sąrašuose. 1636–1637 m.²²

²⁰ Švedija poemoje minima neatsitiktinai. Kaip tik 1617–1618 m. Jeronimas Valavičius, būdamas Lietuvos didžiuoju išdininku, prisidėjo organizuojant Žemaitijos gynybą nuo švedų būrių. Plačiau žr. Antanas Tyla, *Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1986, p. 142–149.

²¹ Živilė Nedzinskaitė, *op. cit.*, p. 22–23.

²² ARSI, Lith. 6, l. 308v.

jis įvardijamas kaip Varnių rezidencijos *minister*²³, *consultor*²⁴, *missionarius*; 1638–1639 m.²⁵ jis jau Kražių kolegijos *minister* ir *consultor*, 1639–1640 ir 1640–1641 m. sąrašai neišliko, o 1641–1642 m. ir 1642–1643 m.²⁶ sąrašuose Uvainis minimas kaip *procurator pagorum* (kaimų prižiūrėtojas) ir *consultor*. Taigi žinome, kad nuo 1638 m. iki mirties 1642 m. Uvainis darbavosi Kražiuose ir užėmė gana aukštas pareigas. Šis jėzuitas nusipelnė ir nekrologo²⁷, ir gražaus paminėjimo po mirties 1643 m. *annuae litterae*:

Domi etiam extincti duo, quorum alter pater Adamus Uwoin, Samogita, qui 18 annos in Societate exegerat, plurimis semper maximisque virtutibus omnium existimatione commendatissimus. Mirum eius fuit in superiores obsequium, mira Instituti nostrarumque legum custodia, mira in officiis iniunctis prudentia et diligentia. Absolutis enim theologiae studiis missioni applicatus, biennium cum animorum lucro et Societatis laude peregit, ministri partes totidem annis adeo implevit, ut charitatis exemplum successoribus reliquerit, et procuratoris munus summa cum animi submissione et erga subditos amore obibat necnon pro virili omnibus satisfaciebat. Ipse interim contemptor sui incommoda et curas loco deliciarum habuit amavitque adeo, ut bene credamus eum 19 augusti aeternitatis praemia consecutum fuisse.²⁸

O namuose užgeso du, vienas jų – tėvas Adomas Uvainis, žemaitis, kuris Draugijoje praleido 18 metų, visų nuomone, ypač brangus dėl daugelio ir didelių dorybių: stebėtinas buvo jo atsidavimas vyresniesiems, stebėtinas institucijos [Jėzaus Draugijos] ir mūsiškių įstatymų sergėjimas, stebėtinas atliekant pareigas nuovokumas ir uolumas. Nes pasibaigus teologijos studijoms priskirtas misijai, dvejus metus dėl sielų gerovės ir Draugijos šlovės darbavosi, tiek pat metų ministro potvarkius taip vykdė, kad gailėstingumo pavyzdį įpėdiniams paliko ir prokuratoriaus pareigas su didžiausiu dvasios nuolankumu ir mylimas valdinių ėjo, o taip pat pagal išgales visiems tarnavo. Tuo tarpu pats save niekino, vietoj linksmybių rinkosi nepatogu-

²³ Ministras – antras po rektoriaus žmogus kolegijoje, dažniausiai besirūpinantis jos materialiniais ir administraciniais reikalais.

²⁴ Konsultorius, arba patarėjas.

²⁵ ARSI, Lith. 6, l. 314r.

²⁶ ARSI, Lith. 56-I, l. 6v, 13v.

²⁷ ARSI, Lith. 61, l. 91.

²⁸ ARSI, Lith. 39, l. 110v–111r.

mus bei rūpesčius ir taip tai mylėjo, jog tvirtai tikime, kad jis 19-ą rugpjūčio gavo amžinybės dovanas.²⁹

Ar galėjo dar tik būdamas 17-metis mokinys, o vėliau gana aukštas, nors ir su administraciniais bei materialiniais dalykais susijusias, pareigas kolegijoje užimantis tėvas 1618 m. parašyti dvi epigramas? Neabejotinai taip. Tačiau su viso aptariamo kūrinio autorystės problemomis susijęs dar vienas faktas: mat vyskupui Kiškai skirtas kūrinys jau nuo seno priskiriamas Sarbievijaus plunksnai, o tais pačiais metais išspausdintas kūrinys seniūnui Valavičiui – ne. Kodėl? Sarbievijaus epigramų tyrėjos bei vertėjos Magdalena Piskala ir Dorota Sutkowska palygino įvairiuose leidimuose išspausdintas Sarbievijaus epigramas ir nustatė, kad nuo 1628 iki 1681 m. pasirodžiusiuose Sarbievijaus poezijos rinkiniuose iš viso išspausdintos 122 epigramos, visos kitos (o jų priskaičiuojama 265) atsiranda tik Tomo Wallo 1892 m. leidime³⁰. Iš 1618 m. vyskupui Kiškai skirto kūrinio į 122 epigramų skaičių patenka vos 2 (o jų kūrinyje 30), tačiau epigramos iš seniūnui Valavičiui skirto kūrinio Sarbievijaus vardu niekur nebuvo paskelbtos.

Vis dėlto labai tikėtina, kad ir prie šio kūrinio Sarbievijus bus svariai prisidėjęs: abu kūriniai išspausdinti 1618 m., o Sarbievijus 1617–1618 ir 1618–1619 mokslo metais buvo vienintelis Kražių kolegijos poetikos dėstytojas³¹; abiejų kūrinių struktūra tiesiog stebėtinai panaši (herbinis eilėraštis, prozinė dalis ir hegzametrais parašyta poema, lydima epigramų). Spėjimą, kad prie seniūnui skirto kūrinio nemenkai padirbėjo būsimas šiaurės Horacijus, sustiprina argumentas, jog Valavičių giminės atstovams yra skirtas ne vienas Sarbievijaus kūrinys. Vilniaus vyskupui Eustachijui Valavičiui – trys epigramos, jo broliui Žemaitijos seniūnui Jeronimui Valavičiui – viena. Visos keturios epigramos pirmą kartą išspausdintos 1628 m. Vilniuje išleistoje Sarbievijaus rinktinėje, kituose leidimuose tos pačios epigramos, tik kitaip numeruotos, irgi kartojasi. Įdomu ir tai, kad Sarbievijaus epigrama, skirta Jeronimui Valavičiui, parašyta ne kokia kita, o jo įžengimo į Žemaitiją (vadinasi, gavus seniūno

²⁹ Vertė Irena Katilienė.

³⁰ „Komentarz edytorski. Tradycja tekstu“, in: Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Epigrammatum liber = Księga epigramatów*, wydały i przełożyły Magdalena Piskala i Dorota Sutkowska, Warszawa: Wydawnictwo IBL, „Pro cultura litteraria“, 2003, p. 135–154.

³¹ ARSI, Lith. 6, l. 116r; Pol. 43, l. 130r.

pareigas) proga: *Ad illustrissimum Hieronymum Vollovicium, dum Samogitiam ingrederetur*. Su Valavičių gimine susiję ir 1621 m. parašyti Sarbievijaus kūriniai, skirti Petro Triznos ir Sofijos Valavičiūtės vestuvėms. Tai epigrama *In stemmata Triznarum et Volloviciorum, dum Petrus Trizna et Sophia Vollovicia matrimonium inirent* (pagal Wallą CLXXIV) ir hegzametru parašytas kūrinys *In nuptiis Petri Triznae cum Sophia Wollowicia anno 1621*³². Išvardyti faktai gal ir neįrodo, kad Žemaitijos seniūnui Valavičiui skirtą kūrinį parašė Sarbievijus, tačiau neabejotinai liudija, kad prie jo atsiradimo poetas turėjo būti svariai prisidėjęs.

JONUI ALFONSUI LACKIUI SKIRTAS KŪRINYS: PAINIAVA

1643 m. Valavičius miršta, po audringų ginčų ir įvairiausių nesklandumų Žemaičių seniūno pareigos atitenka Jonui Alfonsui Lackiui (1588–1646). Šios giminės atstovų gyvenimas ir veikla tyrinėta ne vieno mokslininko³³, tačiau apie Lackiui skirtą 1644 m. Kražiuose parašytą kūrinį šiuose darbuose neužsimenama. Kūrinys, pavadintas *Voces publicae omnium et privatae multorum viro maximo, heroi dignissimo, senatori prudentissimo, illustrissimo domino d. Ioanni Alphonso Lacki tenutario Birzinensi, Radunensi, Zoszensi etc. etc. capitaneo, generalem capitaneatum Samogitiae feliciter auspicanti aggratulantium, e communi omnium gaudio collectae et eidem illustrissimo domino repraesentatae per Hieronimum Straup auditorem eloquentiae in collegio Crosensi Societatis Iesu* (Visų vieši ir daugelio sveikinančių asmeniniai balsai didžiam vyrui, garbingiausiam didvyriui, išmintingiausiam senatoriui, šviesiausiajam ponui p. Jonui Alfonsui Lackiui, Beržinėnų laikytojui, Rodūnios, Žaslių ir t. t. seniūnui, vyriausią Žemaitijos seniūniją laimingai gavusiam, iš bendro visų džiaugsmo surinkti ir tam pačiam šviesiausiajam ponui pristatyti Jeronimo Straupo, Kražių Jėzaus Draugijos kolegijos retorikos klausytojo), be abejonės, buvo skirtas naujajam Žemaičių seniūnui, turbūt, šių pareigų gavimo

³² Žr. *Mathiae Casimiri Sarbiewski e Societate Iesu Poloni poemata omnia*, praeparavit Thomas Wall, Staraviesiae: Typis et sumptibus collegii Societatis Iesu, 1892, p. 294–302.

³³ Darius Antanavičius, *Lietuvio bajoro dešimtmis Livonijos karas (1610 m.) ir jo autorius*, Vilnius: Žara, 2006; Eugenija Ulčinaitė, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001, p. 242–243.

(1644 m. sausio 14 d.)³⁴ proga. Deja, nei tų metų *annuae litterae*, nei *historiae* apie šį įvykį ir kūrinių neužsimena. Labai tikėtina, kad naujasis seniūnas net nebuvo atvykęs į Žemaitiją, neaplankė ir jėzuitų Kražiuose. Tad kūrinys, ko gero, taip ir liko tik pagarbos ženklas, net neįteiktas ir neperskaitytas adresatui.

Vis dėlto pradėjus atidžiau domėtis, pasirodė, kad kaip tik su šiuo kūriniu susiję daugiausia mįslių. Pirmiausia – šiandienė kūrinių buvimo vieta. Estreicheris pažymėjo, kad tai yra lotynų ir lenkų kalbomis proza ir eilėmis parašyta panegirika, saugoma Poznanės mokslo bičiulių draugijos bibliotekoje³⁵. Tas pat minima ir Narbutų kataloge³⁶. Tačiau nurodytoje Poznanės bibliotekoje minimo leidinio nėra³⁷. Straipsnio autorei nepavyko jo rasti nei kitose bibliotekose, nei internetinėse platformose. Antra mįslė – autorius. Pavadinime nurodytas Jeronimas Straupas, tačiau jau Estreicheris pažymėjo, kad kūrinių antraštėje „współczesną ręką dopisano: Labor P. Stephani Tropiański (?) S. I.“ (to paties laiko rašysena prirašyta: T[évo] Stepono Tropianskio (?) iš Jėzaus Draugijos kūrinys)³⁸. Tropianskis, nors ir su klaustuku, paminėtas tikrai neatsitiktinai – kaip tik jis tuo metu Kražiuose dėstė retoriką³⁹ ir tikrai galėjo parašyti (ar bent pataisyti bei suredaguoti) kūrinių, kurį Žemaičių seniūnui pristatė ar ketino pristatyti retorikos studentas. Tai ir visos žinios apie Kražiuose parašytą kūrinių, skirtą Lackiui. Neturėdami paties kūrinių, nieko negalime pasakyti apie jo struktūrą ar meninius ypatumus. Tačiau pasirodo, kad 1644 m. yra išspausdinti du Lackiui skirti kūrinių – minėtasis *Voces publicae* ir *Fastigium triplex (Triguba viršūnė)*⁴⁰ (4 pav.). Dar įdomiau, kad abu kūrinių

³⁴ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, p. 268.

³⁵ Karol Estreicher, *op. cit.*, t. 29, p. 328.

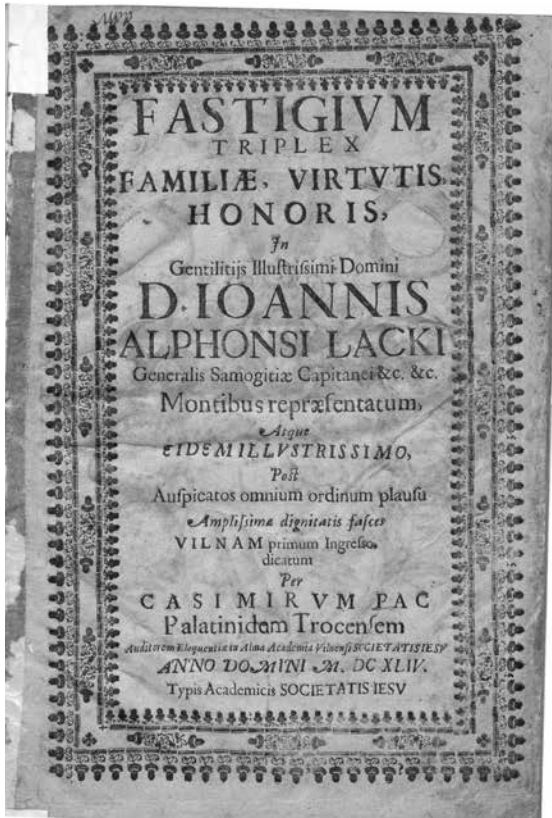
³⁶ Daiva ir Sigitas Narbutai, *op. cit.*, p. 248.

³⁷ Straipsnio autorė kūrinių Poznanės mokslo bičiulių draugijos bibliotekoje (Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk) ieškojo 2019 m. birželio mėn. Pasirodė, jog visuose iki Antrojo pasaulinio karo sudarytuose kataloguose kūrinių įrašytas ir tikrai buvęs Poznanėje. Tačiau po karo jis jau priskiriamas prie karo nuostolių (*straty wojenne*). Taigi vienintelis žinotas šio kūrinių egzempliorius yra dingęs arba sunaikintas.

³⁸ Karol Estreicher, *op. cit.*, t. 29, p. 328.

³⁹ ARSI, Lith. 56-I, l. 22v.

⁴⁰ *Fastigium triplex familiae, virtutis, honoris in gentilitiis illustrissimi domini d. Ioannis Alphonso Lacki, generalis Samogitiae capitanei etc. etc. montibus repraesentatum atque eidem illustrissimo post auspucatos omnium ordinum plausu amplissimae dignitatis fasces Vilnam primum ingresso, dicatum per Casimirum Pac, palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in alma academia Vilnensi Societatis Iesu*, [Vilnae]: Typis academicis Societatis Iesu, 1644.

4 pav. Kūrinio *Fastigium triplex* (1644), skirto Jonui Alfonsui Lackiui, antraštinis lapas

parašyti ta pačia proga – Lackiui gavus Žemaičių seniūno pareigas. Pirmajame nenurodyta vieta, kur jis buvo atliktas: minima tik tai, kad eiliuotus sveikinimus Lackiui pristatė Kražių kolegijos retorikos studentas. Antrojo kūrinio pavadinime įrašyta, kad jis skirtas Žemaičių seniūno įžengimo į Vilnių progai. Kodėl Žemaičių seniūnui skirtas kūrinys siejamas su Vilniumi? Juk seniūno rezidencija – Raseiniai. Čia, ko gero, reikėtų prisiminti istorines aplinkybes. Formaliai Žemaitijos seniūnus turėjo rinkti Žemaitijos bajorai, bet Lackis tapo seniūnu prieš bajorų valią – jis buvo paskirtas tik karaliaus Vladislovo Vazos ir Žemaitijos vyskupo Jurgio Tiškevičiaus dėka. Žemaičiai seniūnu norėjo matyti Jonušą Radvilą⁴¹. Galima manyti, kad dėl šių aplinkybių ir pats Lackis vengė atvykti į Žemaitiją, todėl į seniūno pareigas jis buvo įvesdintas Vilniuje.

⁴¹ Albrycht Stanisław Radziwiłł, *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632–1656*, t. 3: 1640–1647, opr. Adam Przyboś i Roman Żelewski, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972, p. 150, 153–154.

Grįžkime prie faktų apie du Lackiui skirtus kūrinius. Abu jie pasirašyti asmenų, įvardytų kaip *auditores eloquentiae*: vienas pristatytas *per Hieronimum Straup auditorem eloquentiae in collegio Crosensi Societatis Iesu* (Jeronimo Straupo, retorikos studento Kražių Jėzaus Draugijos kolegijoje), o kitas – *dicatum per Casimirum Pac, palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in alma academia Vilnensi Societatis Iesu* (paskelbtas Kazimiero Paco, Trakų vaivadaičio, retorikos studento Vilniaus Jėzaus Draugijos akademijoje). Tačiau jau seniesiems bibliografams šių asmenų autorystė kėlė įtarimų. Kaip minėta, pirmojo kūrinio autoriumi laikomas tuo metu retoriką Kražiuose dėstęs Steponas Tropianskis (Tropiański, 1616–1650), kaip antrojo kūrinio autorius nurodomas Danielis Račinskis (Raczyński, 1610–1662). Įdomu, kad Račinskis 1642–1643 m. trumpajame Kražių kolegijos kataloge įrašytas kaip *socius missionis Vornensis*⁴². 1643–1644 m. jis jau atlieka terciatą Nesvyžiuje, o 1644–1645 m. Braunsbergo kolegijoje dėsto retoriką⁴³. Taigi, išrinkus Žemaičių seniūnu Lackį, Račinskis kaip tik turėjo būti Varniuose, čia galėjo ir parašyti panegiriką, juolab, kad po metų jam pavedama dėstyti retorikos kursą. Taigi aiškėja, kad abu kūriniai, skirti pasveikinti Lackį tapus Žemaičių seniūnu, yra parašyti Varniuose ir Kražiuose dirbusių jėzuitų pagal to meto panegirikų taisykles ir madą. Ar šie kūriniai buvo panašūs, galime tik spėlioti. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad abiejų kūrinių autoriai buvo panašaus amžiaus ir retorikos mokytai pagal tas pačias taisykles, tikėtina, kad panašumų, bent jau kompozicinių, tikrai būta. Todėl manome esant prasminga trumpai aptarti mus pasiekusį *Fastigium triplex*⁴⁴.

Kūrinio (2°, 40 p.) struktūra:

	Kūrinio dalis	Kūrinio pobūdis / Metras	Apimtis
1.	Herbinis eilėraštis „Gentilitia illustrissimi decora: nil non tendit in altum“	eleginis distichas	4 eil.
2.	Illustrissimo domino d. Ioanni Alphonso Lacki, generali Ducatus Samogitiae capitaneo	proza	2 p.

⁴² ARSI, Lith. 56-I, l. 13v.

⁴³ Duomenys iš asmeninės Pauliaus Rabikausko kartotekos.

⁴⁴ Kūrinys yra ir Lietuvos bibliotekose, ir internetiniuose portaluose (polona.pl).

3.	Sublimitas generis, virtutis et honoris illustrissimi domini d. Ioannis Alphonsi Lacki, generalis Samogitiae capitanei	proza su hegzametriniais intarpais	28 p. 59 eil. ir 33 eil.
4.	Claritas heroum ex familia illustrissimi domini d. Ioannis Alphonsi Lacki, generalis Samogitiae capitanei, ad lyricos modos decantata	alkajinė strofa	112 eil.
5.	Splendor illustrissimi aliarum illustrissimarum familiarum accessione auctus	alkajinė strofa	60 eil.
6.	Virtutes atque honores illustrissimi et in eundem publicorum votorum conspiratio	alkajinė strofa	108 eil.

Kūrinio pradžių žymi įspūdingas Lackio herbas su devizais ir herbo figūras apibūdinančiomis lemomis (5 pav.)⁴⁵. Po juo – herbiniis eilėraštis:

Fertur in alta Draco; volucrum Rex tendit in altum;
Herculeas Arbor tollit ad astra comas;
Assurgunt terno sublimes vertice montes,
Spernit humum, quidquid, magne senator, habes.

(Kyla aukštyn Drakonas, skrieja į aukštybes paukščių Karalius, / kelia Medis į padanges Herkulio plaukus [t. y. lapiją]; / stiebiasi aukšti kalnai triguba viršūne, / visa, ką turi, didis senatoriau, niekina žemę [t. y. tolsta nuo žemės].)

Įdomu, kad herbiniame eilėraštyje minimos visos keturios sudėtinio herbo figūros (Drakonas, Medis, Erelis, Kalnai), atliepiančios pagrindinį devizą „Nil non tendit in altum“ („Nėra to, kas nesiveržtų į viršų“), nors ir pavadinime, ir vėliau kūrinyje koncentruojamasi tik į vieną iš jų – trigubą kalnų viršūnę. *Fastigium triplex* simbolizuoja šeimą (*familia, genus*), dorybę (*virtus*) ir garbę (*honor*), kurios labai smulkiai ir išsamiai aptariamoms prozinėje dalyje su hegzametriniais intarpais. Trys alkajinėmis strofomis parašytos odės akcentuoja

⁴⁵ Plačiau apie šio kūrinio herbo lemas žr. Eglė Patiejūnienė, *op. cit.*, p. 191; Jolita Liškevičienė, *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, p. 187–188.

5 pav. Kūrinio *Fastigium triplex* lapas su Jono Alfonso Lackio herbu ir herbiniu eilėraščiu

dar tris svarbius dalykus: Lackio protėvių pelnytą šlovę, *claritas*, prie kurios daugiausia prisidėjo jo tėvas Teodoras; šią šlovę sustiprina kitų giminių, daugiausia išiliejusių per vedybas, *splendor* – didingumas ir taurumas; protėvių paveldą savo dorybėmis ir gautomis pareigomis (*virtutes et honores*) tęsia ir dabartinis Žemaitijos seniūnas. Paskutinė odė baigiama pompastiškai, labiausiai akcentuojant naujojo pareigūno priedermes, teisingumą bei palankumą katalikų tikėjimui:

Iam Fama pennis vecta volucris
 Per arva late et per Gediminios
 Montesque saltusque et per amplas
 Grande decus modulatur urbes.
 Iam Fas et Aequum, iam Samogiticis
 Romana terris laeta Fides choros
 Ducit Sororum, iam profanas
 Lux nova praecipitat tenebras.

(Jau Gandas, sparnuočių gabenamas / per plačius laukus ir per Gedimino kalnus bei kalvas, / ir per didelius miestus, skelbia didžią šlovę. / Jau Teisė ir Teisingumas, jau linksmas Romos tikėjimas veda į Žemaitijos žemes seserų [t. y. su tikėjimu susijusių dorybių] pulkus, jau nauja šviesa prašalina bedieviškas tamsumas.)

Šis kūrinys įdomus ir išskirtinis dėl keleto dalykų. Pirmiausia – kaip neįprastos struktūros veikalas, kuriame pinasi ir daugybė lietuviškų istorinių realijų (pvz., iš Lauryno Bojerio *Karolomachijos*, Mikalojaus Strijkovskio istorijos), ir krikščioniškų simbolių. Antra – jame ypač išsamiai ir tiksliai pateikta Lackių giminės istorija, kai kurie jos faktai žinomi tik iš šio veikalo⁴⁶. Trečia, visi veikalo segmentai (meninė raiška, istorinės žinios, krikščioniškųjų dorybių akcentavimas) išmaniai jungiami į tikrai nemenkos vertės kūrinį, kuris dar laukia išsamesnių tyrimų.

Lackis Žemaičių seniūnu buvo trumpai. 1646 m. pabaigoje jis miršta ir laidojamas savo tėvonijoje Aukštadvaryje. Jo laidotuvėms skirti trys pamokslai: vienas lenkiškas⁴⁷, kitas parašytas lotynų ir lenkų kalba⁴⁸, o trečias – lotyniškas *Oratio parentalis illustrissimo domino d. Ioanni Alphonso Lacki generali ducatus Samogitiae capitaneo*⁴⁹. Pastarojo veikalo kol kas žinomas tik vienas defektuotas egzempliorius be antraštinio lapo⁵⁰, todėl neįmanoma nustatyti nei tikslios jo leidimo datos, nei kur kūrinys buvo parašytas ar kas jo autorius, tačiau neatmes-tina galimybė, kad tai galėjo būti ir Kražių kolegijos atstovo darbas.

KŪRINYS JONUŠUI RADVILAI

Po Lackio mirties pačioje 1646 m. pabaigoje Žemaitijos seniūno pareigos 1647 m. pavasarį⁵¹ atiteko bajorų taip lauktam ir norėtam Jonušui Radvilai

⁴⁶ Žr. Darius Antanavičius, *op. cit.*, Vilnius: Žara, 2006, p. 32, 33, 38, 47, 49, 61.

⁴⁷ Petroniusz Kamiński, *Kazanie na pogrzebie [...] pana Iana Alphonsa Lackiego xięstwa Zmoydzkiego generalnego starosty [...] w kościele Wysokodworskim miane w roku 1647 dnia 15 stycznia*, Wilno: Drukarnia Akademicka Societatis Iesu, 1647.

⁴⁸ Michał Rodomański, *Illustrissimus dominus d. Ioannes Alphonusus Lacki, generalis ducatus Samogitiae capitaneus [...] ex mortali M. D. L. immortalis coeli senator [...] repraesentatus [...]*, Wilno: Drukarnia Akademicka Societatis Iesu, 1647.

⁴⁹ Daiva ir Sigitas Narbutai, *op. cit.*, Nr. 766.

⁵⁰ *Oratio parentalis* įrištas konvoliute su kitais pamokslais ir kalbomis (VUB III 10915).

⁵¹ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, p. 268.

(1612–1655). Tais pačiais metais jis paskirtas ir LDK lauko etmonu. Naujasis seniūnas nebuvo katalikas, atvirkščiai – išpažino reformatų tikėjimą. Buvęs seniūnas Lackis garsėjo pamaldumu ir piligriminėmis kelionėmis⁵², tuo turėjo pelnyti Kražių jėzuitų ir kitų katalikų palankumą, o štai naujojo seniūno santykiai su katalikais buvo gana komplikuoti. Ypač didelio atgarsio sulaukė kaip tik 1647 m. įvykiai. Tuomet Radvilo Svėdasų valdose buvo nuversti du kryžiai, stovėję prie kelių, vedančių į Užpalius ir Vilnių. Dėl šio įvykio gegužę vykusiame seime Vilniaus vyskupas Abraomas Vaina apkaltino Radvilą, kad tokiu poelgiu jis įžeidęs katalikus, paniekinęs jų tikėjimą. Radvilas teisinosi esąs nekaltas, teigė, kad kryžius perkėlė klebonas, palaikęs juos žemės ribų ženklais ir taip norėjęs išplėsti savo valdas. Tik vėliau Radvilo įsakymu tuos kryžius nugriovė miestiečiai. Vis dėlto kunigaikštis sutiko, kad jis atsakingas už šiuos veiksmus ir pažadėjo nubausti kaltuosius⁵³. Tačiau kalbos apie įvykį pasklido, pelnydamos Radvilui katalikų priešų vardą. Ši istorija buvo tokia populiari, kad būtent ją savo kalboje, išlikusioje rankraštyje⁵⁴, paminėjo retoriką 1694–1695 m. Kražiuose studijavęs jėzuitas Paulius Zavistovskis, jos kaltininką Radvilą „apdovanodamas“ tokiais epitetais: „heterodoxus Ducatus Samogitiae satrapa, Radviliana aquilae degener bubo, catholicae religionis lucifuga, tenebrio, Stygiis armatus fulminibus“ („kitatikis Žemaičių kunigaikštystės satrapas, Radvilų erelio išgama apuokas, katalikų tikėjimo šviesos vengėjas, tamsybininkas, ginkluotas Stikso žaibais“)⁵⁵.

Vis dėlto neaišku, kaip į naujai paskirtą seniūną-kitatikį 1647 m. žiūrėjo Kražių jėzuitai, visais būdais stengęsi kovoti su klaidatikiais ir atversti juos į tikrąjį tikėjimą⁵⁶. Jokių žinių, susijusių su Radvila, nei šių, nei kitų metų *annuae litterae* ir *historiae* nepateikia. Tačiau kūrinys, skirtas pasveikinti naująjį Žemaitijos

⁵² Liudas Jovaiša, Kotryna Korzeniewska, „Piligrimystė“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, Vilnius: Aidai, 2001, p. 468–469.

⁵³ Henryk Wisner, *Jonušas Radvila (1612–1655). Kėdainių šešėlyje*, Vilnius: Vaga, 2000, p. 94–101.

⁵⁴ BCz, sign. 1866 IV: Fructus horni meditationis rhetoricae [...].

⁵⁵ *Kaip jėzuitai žemaičių mylias trumpino. 1695 m. Kražių rankraščio prozos fragmentai*, sudarė ir parengė Živilė Nedzinskaitė ir Darius Antanavičius, iš lotynų kalbos vertė Darius Antanavičius ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014, p. 81, 173.

⁵⁶ Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, kad 1642 m. mirus pirmajai Jonušo Radvilos žmonai katalikei Kotrynai Potockai, Vilniaus akademijos spaustuvėje buvo išspausdintas ne vienas kūrinys, skirtas kunigaikštienės laidotuvių progai. Žr. Marija Ivanovič, *op. cit.*, Nr. 97, 732, 750; Daiva ir Sigitas Narbutai, *op. cit.*, Nr. 1175.

seniūną, yra⁵⁷ Tai *Samogitiae triumphantis argumentum, cum Janussius Radziwiłł dux in Birże et Dubinki generalis Samogitiae capitaneus renunciaretur, a nobili iuventute collegii Crosnensis SI panegyricè descriptum* (Džiūgaujančios Žemaitijos kūriny, kai Jonušas Radvila, Biržų ir Dubingių kunigaikštis, buvo paskelbtas Žemaitijos seniūnu, kilmingos Kražių Jėzaus Draugijos kolegijos jaunuomenės perteiktas panegirika)⁵⁸. Vadinasi, pasveikinti naująjį Žemaičių seniūną, nepaisant jo religinių pažiūrų, buvo jėzuitų pareiga, kurią jie ir atliko. Tačiau šio kūrinio parašymo priežastys gali būti ir vien tik politinės bei pragmatinės. Situacija valstybėje XVII a. viduryje buvo labai permaininga ir nerami. Kražiams aktualiausi buvo Abiejų Tautų Respublikos santykiai su Švedija ir Rusija. Mat antruoju karų su švedais etapu (1617–1629) Žemaitija beveik išvengė tiesioginių puldinėjimų, tačiau situacija metams bėgant tik aštrėjo⁵⁹. Tad labai tikėtina, kad panegirika buvo siekiama įgyti bent kiek naujojo seniūno palankumo ir užsitikrinti pagalbą bei apsaugą karo veiksmy atveju, kurie kaip žinome, buvo jau visai čia pat – artėjo 1654–1655 m. „tvanas“.

Kūrinio (2°, 22 p.) struktūra:

	Kūrinio dalis	Kūrinio pobūdis / metras	Kūrinio apimtis
1.	Illustrissimo S.R.I. principi d. Ianussio Radziwiłł, duci in Birże et Dubinki, M.D.L. exercituum ductori campestri, generali ducatus Samogitiae capitaneo, Casimirien., Camenecen., Szeyvenen. etc. gubernatori	proza	17 p.
2.	Insigne familiae Radviliana Aquila tribus tubis in pectore insignita	eleginis distichas	8 eil.
3.	Honori Radviliano	alkajinė strofa	84 eil.

Panegiriką sudaro trys dalys: neįprastai ilga Radvilų giminę ir prieš Radvilą buvusių Žemaičių seniūnų darbus šlovinanti prozinė dalis (6 pav.), herbinis

⁵⁷ Vienintelis žinomas egzempliorius be antraštinio lapo saugomas Vilniaus universiteto bibliotekoje (VUB III 18133).

⁵⁸ Narbutų kataloge nurodytas tik veikalo pavadinimas (Nr. 985) pagal Estreicherį, o biblioteka – ne.

⁵⁹ Vacys Vaivada, „Žemaitija XV–XVIII a.“, in: *Žemaitijos istorija*, sudarytojas Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Regnum fondas, 1997, p. 134–138.

6 pav. Kūrinio *Samogitiae triumphantis argumentum* (1647), skirto Jonušui Radvilai, prozinės dalies pradžia (VUB III 18133)

7 pav. Kūrinio *Samogitiae triumphantis argumentum* lapas su Jonušui Radvilai skirtu herbiniu eilėraščiui

eilėraštis (paties herbo nėra) bei šlovinamoji odė. Ypač į akis krenta šio kūrinio neproporcingumas ir dalių išdėstymas. Visi be išimties XVII a. Kražiuose sukurti Žemaičių vyskupams skirti kūriniai pradedami herbiniu eilėraščiu. Po jo dažniausiai dedama trumpa prozinė panegirika, toliau – epigramų arba odžių ciklai⁶⁰. Šiuo atveju tokios struktūros nesilaikoma. Herbinis eilėraštis įterpiamas po net pagal Baroko literatūros dėsnius per ilgo ir perdėm pompastiško prozinio adresato pašlovinimo (7 pav.). Eilėse tradiciškai interpretuojami Radvilų herbo Erelio – paukščių karaliaus (*Rex volucrum*) ir jo krūtinėje esančių trijų Ragų (*Tubae*) – įvaizdžiai, kurie tampa pergales pranašais ir simboliais:

⁶⁰ Žr. Živilė Nedzinskaitė, *op. cit.*, p. 22–41.

Rex volucrum vastas ubi se porrexit in auras,
Pectore de medio ter sonuere Tubae.
Classica iam cecinit, sparget mox fulmina in hostes
De Radivilano fulmina missa polo.
Ut fusos hostes orbis palmasque loquatur
Vulgari Famae non eget ille Tuba.
Nam cui pro vita est generoso pectore Virtus,
Ipse sibi Fama est, Classicum et ipse sibi.

(Paukščių karaliui pakilus į dangaus platybes, / jam iš krūtinės trissyk suskambo Ragai. / Suskambus kautynių signalui, jis [t. y. erelis] bematant svies į priešus žaibus, / paleistus iš Radvilų dangaus. / Tam, kad pasaulis kalbėtų apie sumuštus priešus ir [pasiektas] pergales, / jam [t. y. Radvilų ereliui] nereikia viešai sklandančio Gando rago. / Nes tasai, kuriam vietoj gyvybės kilnioje krūtinėje yra Drąsa, / pats sau yra ir Gandas, pats sau ir kautynių Signalas.)

Po herbino eilėraščio einančioje odėje, kaip ir prozinėje dalyje, šlovinama garbinga ir kilminga Radvilų giminė – didis, ne tuščias kunigaikščių vardas (*grande Ducum nec inane nomen*). Tikimasi, kad naujasis pareigūnas dės pastangas, kad visur viešpatautų Garbė (*Honor*), lydima Laimės, Teisės ir Teisingumo (*Faustitas, Fas* ir *Aequum*), o karines pergales jam padės pasiekti pats Marsas.

Kas buvo šio kūrinio autorius ar autoriai, prisidengę *nobilis iuventus* vardu, galime tik spėlioti. Pagal tradiciją autoriumi galėtume laikyti tuo metu Kražiuose retoriką dėščius Motiejų Kuncevičių (Kuncewicz, 1620 – po 1654), gal ranką prie kurios nors dalies bus pridėjęs ir tuo pat metu Kražiuose sintaksę dėstęs Pranciškus Šrubauskis (Szrubowski, 1620–1680)⁶¹, nors žinių, kad būtų rašęs lotyniškai, nei jo gyvenimo santraukoje⁶², nei kitų mokslininkų tyrimuose⁶³ nėra.

⁶¹ ARSI, Lith. 56-I, l. 43r.

⁶² Mintautas Čiurinskas, Ona Daukšienė, „Kražiuose mirusių jėzuitų mažosios biografijos – *summariola vitae*“, in: *Senosios Lietuvos literatūra*, kn. 32: *Istoriniai mūšiai senojoje Lietuvos raštijoje: nuo Livonijos karo iki XVIII a.*, 2011, p. 223–227.

⁶³ Mikas Vaicekuskas, „Pranciškus Šrubauskis: asmenybė ir „Balsas širdies““, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1996, t. 10, p. 183–188; Albinas Jovaišas, „Lietuviškos knygos Didžiojoje Lietuvoje“, in: Albinas Jovaišas, Eugenija Ulčinitė, *Lietuvių literatūros istorija XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 372–373.

Šis Radvilui skirtas kūrinys užbaigia negausų Kražiuose Žemaičių seniūnams parašytų panegirikų skaičių. Kodėl po 1647 m. tokio pobūdžio kūrinių daugiau neatsirado, atsakymo nėra. Jo nepateikia nei *annuae litterae*, nei *historiae*. Čia apie XVII a. antrosios pusės Žemaičių seniūnus net neužsimenama.

IŠVADOS

Žemaičių seniūnams skirtos panegirikos sudaro tik nedidelę Kražiuose sukurtų proginių kūrinių dalį: iš maždaug 36 žinomi tėra 4, iš kurių vienas neišliko. Mažas šiems adresatams skirtų kūrinių skaičius sietinas ir su faktu, kad Kražių kolegijoje nuo pat pirmųjų jos įkūrimo metų susiformavusi tradicija sveikinti naujai išrinktus Žemaičių seniūnus XVII a. antrojoje pusėje dėl neaiškių priežasčių nutrūko.

Visi išlikę kūriniai Žemaičių seniūnams parašyti atsižvelgiant į XVII a. pradžios panegirikų komponavimo taisykles, tačiau jų griežtai nesilaikoma. Įprastos panegirikų sudėtinės dalys (herbinis eilėraštis, įžanginė prozinė kalba, poema ir epigraminiai priedai) seniūnams skirtuose kūriniuose keičiamos vietomis, kartais kuris nors elementas praleidžiamas ar įtraukiamas kitas (pvz., šlovinamoji odė).

Nevienodas ir kūrinių meninis lygis. Valavičiui ir Lackiui, pamaldumu garsėjusiems didikams, skirtos panegirikos nestokoja originalių idėjų ir įdomios meninės jų raiškos, o štai reformatui Radvilai skirtas kūrinys, atrodo, bus atsiradęs „iš reikalo“. Gali būti, kad tokį skirtingą kūrinių lygį lėmė ir nevienodas juos rašiusiųjų talentas.

Lyginant Žemaičių vyskupams ir seniūnams skirtus kūrinius, į akis labiausiai krinta tai, kad kūriniuose seniūnams daugiausia dėmesio skiriama šlovingai garbingos giminės praeičiai, ypač akcentuojant jos karinį pajėgumą ir nuopelnus. Pasaulietines pareigas einantis pareigūnas privalęs pasižymėti drąsa, ištvėrme ir karine šlove. Tik šios savybės garantuojančios apsaugą nuo priešų ir užtikrinančios taiką.

Nieko nežinome ir apie pačių kūrinių perskaitymo ar atlikimo pobūdį. Žemaičių vyskupai po ingresso ar net prieš jį dažniausiai užsukdavo į Kražių kolegiją, kur iškilmingai buvo sveikinami mokinių ir dėstytojų kolektyvo. Žinių, kad į kolegiją būtų užsukę Žemaičių seniūnai, nėra.

Kražių jėzuitų į Romą siųsti metiniai pranešimai (*annuae litterae*) ir istorijos apybraižos (*historiae*) teikia palyginti mažai žinių apie seniūnams skirtus kūrinius, tačiau leidžia susidaryti išsamesnį vaizdą apie jėzuitų ir pasaulietinės valdžios santykius. Šiam tyrimui labiau pasitarnavo trumpieji sąrašai (*catalogi breves*), kuriuose užfiksuota kiekvienų mokslo metų kolegijoje dirbusių jėzuitų sudėtis. Jie leidžia tiksliai nustatyti, kokie profesoriai tam tikrais metais dėstė poetiką ir retoriką – dažniausiai šių disciplinų dėstytojai ir buvo panegirinių kūrinių autoriai ar bent jau pagrindiniai jų redaktoriai. Remiantis šių sąrašų duomenimis aiškėja, kad Valavičiui skirto kūrinio autoriumi turėjęs būti Sarbievijus, o kūrinį Lackiui tikrai galėjo parašyti jau senųjų tyrėjų kaip tikrasis autorius įvardytas tuo metu Varnių misijoje darbavęsis Račinskis.

Nepaisant skirtingo Žemaičių seniūnams skirtų kūrinių lygio, visi jie rodo to meto LDK jėzuitų retorinės kultūros ir literatūros tendencijas, yra vertinga Lietuvos literatūrinio ir kultūrinio palikimo dalis.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

ARSI (Archivum Romanum Societatis Iesu), Lith. 6.

ARSI, Lith. 38-I.

ARSI, Lith. 39.

ARSI, Lith. 56-I.

ARSI, Lith. 61.

ARSI, Pol. 43.

BCz (Biblioteka Książąt Czartoryskich), rankr. 1866 IV: *Fructus horni meditationis rhetoricae Crosis ab academicis Societatis fusi et in cornucopiam depositi, sive specimina profectus in utraque eloquentia rhetorum Crosensium Societatis Iesu anno MDCXCV sub reverendo patre Petro Puzyna professore dignissimo.*

SPAUSDINTI ŠALTINIAI

Fastigium triplex familiae, virtutis, honoris in gentilitiis illustrissimi domini d. Ioannis Alphonsi Lacki, generalis Samogitiae capitanei etc. etc. montibus repraesentatum atque eidem illustrissimo post auspiciatos omnium ordinum plausu amplissimae dignitatis fasces Vilnam primum ingresso, dicatum per Casimirum Pac, palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in alma academia Vilnensi Societatis Iesu, Vilna: Typis academicis Societatis Iesu, 1644.

Gratulationes novo Samogitiae capitaneo, illustrissimo et magnifico domino domo Hierarchy Wolowicz, Magni Ducatus Lithuaniae procancellario, Upitensi, Szaulensi,

- Poiurensi, Gondigensi, Rudnicensi etc. etc. capitaneo etc. etc., a nobili studiosa iuventute gymnasii Chodkieviciani Crosensis Societatis Iesu, oblatae, Vilnae: in Typographeo Acad. Societatis Iesu, 1618.*
- KAMIENSKI PETRONIUSZ, *Kazanie na pogrzebie [...] pana Iana Alphonsa Lackiego xięstwa Zmoydzkiego generalnego starosty [...] w kościele Wysokodworskim miane w roku 1647 dnia 15 stycznia*, Wilno: Drukarnia Akademicka Societatis Iesu, 1647.
- RADZIWIŁŁE ALBRYCHT STANISŁAW, *Memoriale rerum gestarum in Polonia 1632–1656, t. 3: 1640–1647*, opr. Adam Przyboś i Roman Żelewski, Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1972.
- RODOMAŃSKI MICHAŁ, *Illustrissimus dominus d. Ioannes Alphonsus Lacki, generalis ducatus Samogitiae capitaneus [...] ex mortali M. D. L. immortalis coeli senator [...] repraesentatus [...]*, Wilno: Drukarnia Akademicka Societatis Iesu, 1647.
- Samogitiae triumphantis argumentum, cum Janussius Radziwiłł dux in Birże et Dubinki, generalis Samogitiae capitaneus renunciaretur, a nobili iuventute collegii Crosnensis SI panegyricè descriptum*, Vilnae, 1647(?).
- [SARBIEVIUS MATHIAS CASIMIRUS], *Mathiae Casimiri Sarbiewski e Societate Iesu Poloni poemata omnia*, praeparavit Thomas Wall, Staraviesiaie: Typis et sumptibus collegii Societatis Iesu, 1892.
- ČEPIENĖ KONSTANCIJA, PETRAUSKIENĖ IRENA, *Vilniaus akademijos spaustuvės leidiniai 1576–1805. Bibliografija*, Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka, 1979.
- ČIURINSKAS MINTAUTAS, DAUKŠIENĖ ONA, „Kražiuose mirusių jėzuitų mažosios biografijos – *summariola vitae*“, in: *Senosios Lietuvos literatūra*, kn. 32: *Istoriniai mūšiai senojoje Lietuvos raštijoje: nuo Livonijos karo iki XVIII a.*, 2011, p. 223–227.
- ESTREICHER KAROL, *Bibliografia polska*, t. 12–34, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1891–2014.
- Index librorum Latinorum Lituaniae saeculi septimi decimi = XVII a. Lietuvos lotyniškų knygų sąrašas*, sudarė Daiva Narbutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- IVANOVIČ MARIJA, *XVII a. Lietuvos lenkiškos knygos: kontrolinis sąrašas*, Vilnius: Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, Bibliografijos ir knygotyros centras, 1998.
- Kaip jėzuitai žemaičių mylias trumpino. 1695 m. Kražių rankraščio prozos fragmentai*, sudarė ir parengė Živilė Nedzinskaitė ir Darius Antanavičius, iš lotynų kalbos vertė Darius Antanavičius ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2014.
- Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy*, t. III: *Księstwo Żmudzkie XV–XVIII wiek*, pod redakcją Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2015.
- ZABORSKAITĖ VANDA, *Prie Lietuvos teatro ištakų: XVI–XVIII a. mokyklinis teatras*, Vilnius: Mokslas, 1981.

LITERATŪRA

- ANTANAVIČIUS DARIUS, „Lietuvio bajoro dešimtmetis Livonijos karas“ (1610 m.) ir jo autorius, Vilnius: Žara, 2006.
- JOVAIŠA LIUDAS, KORZENIEWSKA KOTRYNA, „Piligrimystė“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša ir kt., Vilnius: Aidai, 2001, p. 464–478.
- JOVAIŠAS ALBINAS, „Lietuviškos knygos Didžiojoje Lietuvoje“, in: Albinas Jovaišas, Eugenija Ulčinaitytė, *Lietuvių literatūros istorija XIII–XVIII amžiai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 358–376.
- JUZUMAS VINCENTAS, *Žemaičių vyskupijos aprašymas*, parengė Mindaugas Paknys, Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013.
- KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS ALBERTAS, *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas = Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium*, iš lotynų kalbos vertė Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015.
- LIŠKEVIČIENĖ JOLITA, *Mundus emblematum: XVII a. Vilniaus spaudinių iliustracijos*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
- NEDZINSKAITĖ ŽIVILĖ, „Kražių kolegijos studentų ir dėstytojų literatūrinė veikla XVII amžiuje: kūriniai Žemaičių vyskupams“, in: *Senoji Lietuvos literatūra*, Nr. 44: *Jėzuitiškosios tradicijos paveldas*, 2017, p. 15–52.
- PAKNYS MINDAUGAS, „Bažnyčios ir vienuolyno istorija XVII–XIX a.“, in: *Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, sudarė Dalia Klajumienė, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 9–34.
- PATIEJŪNIENĖ EGLĖ, *Brevitas ornata: mažosios literatūros formos XVI–XVII amžiaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės spaudiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- PISKAŁA MAGDALENA, SUTKOWSKA DOROTA, „Komentarz edytorski. Tradycja tekstu“, in: Maciej Kazimierz Sarbiewski, *Epigrammatum liber = Księga epigramatów*, wydały i przełożyły Magdalena Piskała i Dorota Sutkowska, Warszawa: Wydawnictwo IBL, „Pro cultura litteraria“, 2003, p. 135–154.
- TYLA ANTANAS, *Lietuva ir Livonija XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas, 1986.
- ULČINAITĖ EUGENIJA, *Lietuvos Renesanso ir Baroko literatūra*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
- VAICEKAUSKAS MIKAS, „Pranciškus Šrubauskis: asmenybė ir „Balsas širdies““, in: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 1996, t. 10, p. 183–188.
- VAIVADA VACYS, „Žemaitija XV–XVIII a.“, in: *Žemaitijos istorija*, sudarytojas Alvydas Nikžentaitis, Vilnius: Regnum fondas, 1997, p. 134–138.
- VALANČIUS MOTIEJUS, *Raštai*, t. 6: *Žemaičių vyskupystė*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2013.
- WISNER HENRYK, *Jonušas Radvila (1612–1655). Kėdainių šešėlyje*, Vilnius: Vaga, 2000.

Literary Activities of the Students and Professors of Kražiai College in the Seventeenth Century: Works Dedicated to the Elders of Samogitia

S u m m a r y

The article continues the cycle on the literary activities of the students and professors of Kražiai College in the seventeenth century. The first article of the cycle addressed the state of research into the activities and history of Kražiai College, the problems related to the classification of extant works, and included the analysis of the works dedicated to the bishops of Samogitia. The present article deals with the works dedicated to the elders of Samogitia by presenting their structure, peculiarities, and genres, analysing the issues of authorship, and discussing their significance and place in the Latin literature of the Grand Duchy of Lithuania.

There were ten elders of Samogitia throughout the seventeenth century, and there are only four works dedicated to them; one did not survive. The extant works are the following: dedicated to Jeronimas Valavičius – *Gratulationes novo Samogitiae capitaneo* (Vilnae, 1618), to Jonas Alfonsas Lackis – *Fastigium triplex* (Vilnae, 1644), to Jonušas Radvila – *Samogitiae triumphantis argumentum* (Vilnae, 1647). It should be noted that the tradition of congratulating newly elected elders established during the very first years of existence of Kražiai College was abandoned for reasons unknown in the second half of the seventeenth century.

All extant works dedicated to the elders of Samogitia were written with the rules of panegyric composition of the early seventeenth century in view, but these rules were not rigidly followed. In the works dedicated to the elders, the traditional sequence of the components of panegyrics (the emblematic poem, the introductory oration in prose, the poem, and epigrammatic appendages) is not observed: the elements are moved about, sometimes one element is omitted and a different one is included (for example, a laudatory ode).

The artistic level of these works also varies. The panegyrics dedicated to Valavičius and Lackis, both of whom were known for their piety, are rich in original ideas and their interesting realisations, which the work dedicated to Reformed Evangelical Radvila seems to have appeared because it had to. Quite likely, the artistic level of these works resulted from varying talent of their authors.

Comparing the works dedicated to the bishops and the elders of Samogitia, one's eye is caught by the focus on the glorious past of the family and especially

by the emphasis on its military prowess and merits in the works dedicated to the elders. An official in a secular position must distinguish himself by his courage, endurance, and military glory. Only these qualities guarantee protection against enemies and safeguard peace.

Nothing is known about the nature of reading or performance of these works. Following their ingress (or even before it), the bishops of Samogitia would visit Kražiai College where they would be congratulated in a solemn atmosphere by the students and their professors. No information exists about the visits of the elders of Samogitia to the college.

The annual letters (*annuae litterae*) and historical sketches (*historiae*) that the Jesuits of Kražiai used to send to Rome provide little information on the works dedicated to the elders but help to form a more exhaustive picture of the relations between the Jesuits and the secular authorities. The short catalogues (*catalogi breves*), which record the composition of the Jesuits that worked in the college each academic year, provided considerable help in this study. They allowed accurate identification of the professors that taught poetics and rhetoric during a specific academic year: in the majority of cases, the teachers of these subjects were also the authors, or at least the main editors, of the panegyric works. Based on these catalogues it becomes clear that Sarbievius must have authored the work dedicated to Valavičius, while Račinskis, who worked in the mission of Varniai and whom early scholars consider the author, must have written the work dedicated to Lackis.

Despite the different level of the works dedicated to the elders of Samogitia, they all indicate the level of Jesuit rhetoric culture and literature in the Grand Duchy of Lithuania and are a valuable part of the literary and cultural heritage of Lithuania.

KEYWORDS: Kražiai College; Jesuit students and professors; elders of Samogitia; Lithuanian literature (Latin); printed works; manuscripts; panegyric.

Gauta 2019 05 12

Priimta 2019 06 24